

Sarin ples

Cvetka Bevc

drugebesede
||| |

otherwords
||| |

Sarin ples

Cvetka Bevc

1.

»180° 42' 10" severno in 12° 7'36" vzhodno od Pariza,« pomisli poročnik ameriškega vojnega letalstva John Willkinson v trenutku, ko zahrumijo letalski motorji. Ponavlja številke, jih sešteva, množi, deli, si izmišlja različne kombinacije, v računanju išče zatočišče, igra števil postane bodalo, s katerim reže strah in spomin na svoje goreče letalo, da se podobe razcefrajo, zato znova v mislih spet in spet ponavlja koordinate vojaškega letališča v Nadlesku, na njegovem zemljevidu označene kot Piccadilly Club, imenovanem po glavni cesti v Westminsteru, pa čeprav kot 100 Piccadilly prepoznano kot ena izmed ameriških ustanov na angleškem ozemlju, ki je med drugo svetovno vojno skrbela za zabavo vojakov in dobavo prostitutk in naj bi s svojim delovanjem celo predstavljala nevarnost rahljanja dobrih anglo-ameriških odnosov.

A v tistem trenutku se John Willkinson ne ukvarja z imenom letališča, katerega je prepoznal, ko mu je ostareli partizan, ki so ga zaradi njegovega nekdanjega bivanja v ameriškem mestu klicali Detroit, razložil, kje se nahaja, in zraven takoj navrgel še svojo zgodbo o kopanju soli v Detroit Salt Mine, kjer se je v dveh desetletjih poleg kopanja soli naučil jezika in našel revme, se malo pred začetkom vojne vrnil domov, poležaval na peči v hiši svojega brata, dokler ga niso neko noč, nekaj mesecev po kapitulaciji Italije, partizani vzeli s seboj, prihajajo Amerikani in z njimi bo treba govoriti, so rekli in zamižali, da je Detroitov brat pri belih, in tako se je Detroit pogovarjal s kolonelom, kot mu je rekel ne glede na njegov poročniški čin, od trenutka, ko so ga prepeljali v partizansko bolnico.

A v poročnikovi glavi tudi ni Detroita, koordinate se zdaj borijo z mislijo na to, da bo z letalom za prevoz ranjencev premeščen v eno izmed italijanskih oporišč. Ko se letalo dvigne, ga zajame neustavljiv drget. Štetje ne pomaga več. Razcefrani spomini se v hipu sestavijo v podobo, katero bo moral kasneje obrazložiti v poročilu z oznako datuma 15.8.1944.

Eden izmed motorjev na njegovem letalu P38 je prenehal delovati že pri fotografiranju prvega cilja, brez pomena se je bilo spraševati, zakaj tehniki pri pregledu pred vzletom niso odkrili napake, takoj mora pozabiti, da so napake na letalu usodne že v miru, kaj šele v vojni, samo nadaljevati mora s poletom, izpolniti nalogo, tudi brez enega motorja gre, sovražnikovi cilji v Nemčiji so pomembni, posneti mora še železniško postajo v Villachu, streljanje je še daleč, ne, prihaja vedno bližje, moral se bo dvigniti, ni prvič, da se je znašel v protiletalskem ognju, sedmič je, sedem je srečno število, odnesel bo celo kožo, čeprav so streli zadeli letalo, ima rešitev, lahko poleti proti jugoslovanski obali, v mislih obnavlja zemljevid, ne sme se ozirati, a nehote obrne glavo, ogenj ga slepi, ogenj žge v očeh, zaskeli ga obraz, mora stran od tega ognja, ne umirajo samo ljudje, umirajo tudi letala, izskočiti mora, ni časa za slovo od P38, lahko bo dobil drugo letalo, a vseeno, zbogom tovariš, ki zavijaš kot ranjena žival, nekaj živega mora biti v njegovem trupu, mogoče ima kovinsko srce, ena, dva, pet, šteti, samo šteti

sekunde, ker treba bo doskočiti, mukoma odpre oči, ki jih naskakuje tema, teren je hribovit, v njegovem pogledu se svetloba poletnega opoldneva bojuje s črnimi lisami, moral bo paziti na noge, ne more več odpreti oči, bolečina, ki preseka noge je hujša kot tista v očeh, potem je tema vsepovsod, otrplost, svinčena teža telesa, osem, devet, enajst, si ponavlja, da bi se ubranil nezavesti, ki ga je kot vrtinec posesala vase, a tik preden se zgodi, ponovi: sedem je srečno število.

Seven is a lucky number, tudi tokrat šepetaje ponavlja, besede postanejo prošnja, zakletev, molitev, sedmica mu poplesuje nekje pod lobanjo, kot da postaja vera v kismet, pa saj se leta brati z bojovniškim slovesom gorjanov na soški fronti, povedal mu je to Detroit, čigar oče je bil v avstro-ogrski vojski, usoda je že določena, spoznanje o določenosti pred bitko prinaša mir, Bošnjanski muslimani so vedeli, da če v knjigi piše, da boš padel, boš padel, če piše drugače, boš preživel, a poročnik John Willkinson hoče živeti, za začetek hoče spet gledati, le zakaj so mu znova zavezali oči, ko se ga nekaj ur prenašali na nosilih iz bolnišnice pod Snežno goro, konspiracija je rekel Detroit, ki je do zadnjega bil ob njem, goddamn, pa kako bi si vendar zapolnil vse tiste globače in skalovje, drevesa in potoke, kaj šele razumel klokotajočo govorico okoli sebe, naučil se je edino reči hvala in na zdravje, kadar mu je Detroit ponudil pijačo, pa saj si lahko sname obvezo iz oči, že dviguje roke, da bi osvobodil pogled, a se premisli, vendarle ne želi videti, koliko ranjencev ječi poleg njega, čeprav prepozna glas zdravnika, ki mu je zdravil oči in naravnaval zlomljeno nogo, tako se samo premakne, se znova zažene v boj za prevlado števil, strah je že zapolnil njegove pore, prepozna njegov kiselkasti vonj, stisne zobe, lahko začne preštovati zajtrke, ki mu jih je pripravila mama, preden je odšel v šolo, ga prešine, petkrat na teden jabolčna čežana, kruhki iz koruzne moke in palačinke z javorjevim sirupom, dvakrat na teden pomarančni sok in umešana jajca s sirom in slanino, postaja lačen, še vedno prešteva jutra v Connecticutu, obsijano mizo z zajtrkom, pa prične žvečiti kruh, ki mu ga je med natovarjanjem nekdo stisnil v roko in ga je doslej samo krčevito stiskal v desnici, navadil se je na lakoto in pičle obroke hrane, za privid sitosti je treba žvečiti počasi, lahko šteje grižljaje, pet, šest, nazaj, nazaj k številkam, premagal bo svojo usodo, pa čeprav s pomočjo kruha in svoje lucky number.

Prapočelo je v številu, številke so zato povsod, v zaznamkih življenja in smrti, vojna na koncu postane podatek, seštevke žrtev napisan v zgodovinski knjigi, letnice zamejujejo čas, ki se razteza od ene zmage do druge. Ali poraza.

In že številke v glavi Johna Willkinsona dobijo novo sidrišče, opusti zajtrke, vrne se k dnevom, ki jih je preživel v tej nenavadni deželi, pristal je pred triindvajsetimi dnevi, bliskovito preračunava, natančneje pred 33120 minutami, brezupno bi bilo prešteti sekunde, a saj mogoče ni več potrebe po številkah, kajti nenadoma začuti sproščenost, kot da je kljub vsemu v zraku varneje kot na zemlji, le kaj si mislijo ptice, ko vidijo letalo, a one najbrž svoje otroke najprej naučijo besedo zemlja, še preden znajo leteti, da vedo, kje pristajati, ptice, vladarice neba, nekakšna sestrška podpora letalcem, ne sme pozabiti, da je vendarle pilot, izšolan pripadnik American Air Forces. In za njega bi bilo nečastno umreti v transportnem letalu. Ne sme se zgoditi. Taka neslavna smrt bi se zajedla v očetov ponos, s katerim je vsak

dan loščil medaljo, ki jo je po smrti prejel njegov brat David, edino kar je ostalo za njim, kajti truplo je bodisi zgorelo z letalom vred ali končalo v morju. In tudi zato se je on že naslednji dan moral prijaviti, upal, da stetoskop ne bo izdal njegovega razbivanja srca, saj je samo pospešen utrip, se je nasmehnil zdravniku, ki je v naglici prikimal, vrsta čakajočih je bila dolga in neučakana, lahko je zatajil srčno slabost, dedno napako, ki bo kasneje tudi njegovega očeta zgodaj odpeljala v nebo, kajti tja odhajajo dobri ljudje, saj tako se je tolažila mama, ki je ob novici o Davidovi smrti nekaj ur nepremično strmela v nebo. Ali je zato odšel v vojno kot pilot? Ali le zaradi preprostega dejstva, da je imel opravljen začetni tečaj za pilota, primeren za nadaljnje kratko usposabljanje in končno dovolj let, da je lahko prikimal pozivnemu plakatu, kjer je ob zamegljeni podobi letalca izstopal napis To Victory U.S. Army Air Force. K zmagi! K nebu! Za Davida!

Oče ga je potrepljal po ramenih, mama se je spet zastrmela v nebo, kot da si dopoveduje, da bo John poletel k Davidu, in če bo že tam, naj mu pove, da še vedno vsak teden zamenja rjuho na njegovih postelji, ker tudi duhovi si morajo kje odpočiti.

Besede ga napadajo kot rafali iz strojnice, vrne se k štetju grižljajev, zadnji je petnajsti, s kruhom je konec, z njim je pojedel svoj strah, njegov razum prične pospešeno delovati: letalo je dovolj visoko, da ga ne morejo doseči strelji iz zemlje in nemška Luftwaffe ima druge opravke, kot da straži zračni prostor nad Jadranskim morjem. Odžvižgala bo slej ko prej, pa saj je v zraku potekala prava oboroževalna tekma, dvigne se mu ponos, zagotovo je bila v primerjavi s kakim Fritzem še njegova oprema brezhibna, padalo se mu je odprlo ob pravem času, lahko bi strmoglavil v zimsko morje, pa bi kljub mrazu preživel. Čeprav je najbrž tudi Luftwaffe znala poskrbeti za svoje letalce, si kljub vsemu mora priznati.

A tisto, česar poročnik John Wilkinson ne ve, je dejstvo, da se je nemška vojna oprema izpolnjevala na podlagi rezultatov poskusov, izvedenih v koncentracijskih taboriščih. Dr. Sigismund Rascher, neposredno odgovoren Reichsführerju SS Heinrichu Himmlerju, je zapornike uporabljal v simulaciji razmer nad 20.000 metrov nadmorske višine, na možganih žrtev, ki so preživeli prvi poskus, s pomočjo najmodernejše medicinske operem izvajal vivisekcijo, da so na podlagi njegovih dognanj izpolnjevali letalsko opremo. Testiranci so vedno nosili obleko Luftwaffe. Ameriška stran sicer ni imela koncentracijskih taborišč, imela pa je propagandni stroj, ki je lahko tekmoval z demonskim aparatom samega Reichstaga. Osemnajstletnike so v zbirnem taboru ameriške mornarice spraševali, če bi hoteli sodelovati pri testiranju učinkovitosti novih oblačil in plinskih mask proti smrtonosnim plinom, ki so se izkazali za tako grozljive v prvi svetovni vojni, in s tem pripomogli k hitrejšemu koncu druge vojne. Skoraj vsi udeleženci so utrpeli hude notranje in zunanje opekline, njihova udeležba je bila pod prisego molka, saj drugače bi imeli opravka z zakonom o špijonaži. Še hujših poskusov so bili deležni zaporniki iz gulagov v skritih laboratorijih Sovjetske zveze, kjer so bili izpostavljeni številnim strupom z namenom, da se po poboju ne bi odkrilo okusa in vonja smrtonosnih kemikalij. Pa naj so bile že tolikokrat prepovedane uporabe »zahrbtnih in ostudnih« strupenih orožij, stoletja nazaj celo vključene v prvi tovrstni sporazum med Svetim rimskim cesarstvom in Francoskim kraljestvom.

Toda ena najbolj absurdnih nesreč v zvezi z uporabo strupenih plinov se je zgodila v italijanskem pristanišču v Bariju. Zaradi silovitega napad nemških letalskih sil, ki je sam po sebi povzročil ogromno upostošenje, se je včasih poimenovano celo mali Pearl Harbour. A tisto, kar je dolgo časa ostalo prikrito očem zgodovine, je bilo uničenje ameriške SS John Harvey, ki je prevažala velike količine iperita, namenjenega za povračilne ukrepe Nemcem, v kolikor bi ti začeli uporabljati kemično orožje. Vsebina ladje je bila varovana skrivnost in tudi zaradi tega medicinsko osebje prvih šesto osemindvajset bolnikov, ki so se pojavili z znaki zastrupitve kot slepota in kemične opekline, ni znalo ustrezno zdraviti. Število žrtev med italijanskim civilnim prebivalstvom na področju Barija nikoli ni bilo do kraja identificirano.

In prav v Bari je bilo namenjeno transportno letalo iz Nadleska. »One hour... we will landing... one hour Bari,« reče doktor Mirko Rakovnik, ki mu je skrb za ameriškega pilota ena izmed pomembnih nalog ne samo kot zdravnika, rešeno življenje ameriškega pilota s strani partizanov, je še en dokaz o veljavnosti sporazumov med ameriškimi vojaškimi misijami in partizani.

Poročnika prevzame hvaležnost, zdravnikove besede v polomljeni angleščini podkrepi stisk roke, in poročnik sam pri sebi ponavlja podatek, zasliši glasno kлокotajočo govorico, doktor bržkone nekemu nekaj razlaga, nekdo na njegovi desni strani si požvižgava, trudi se prepoznati melodijo, ranjenci so jo včasih prepevali, še on sam se jo je poskušal naučiti, a brez uspeha, zato je raje z Detroitom prepeval pesem iz svojega otroštva Wabash Cannon Ball: From the great Atlantic ocean to the wide Pacific shore/She climbs flowery mountain, o'r hills and by the shore/She's mighty tall and handsome, and she's known quite well by all/ You can set your watch to - the Wabash Cannonball...

Prepeval tudi zato, da bi otroštvo še najprej živelo v njem, brezskrbni večeri, ko je mama poslušala radio in si je v želji, da bi tako zavzeto poslušala tudi njega, naučil prepevati folk song o izmišljenem vlaku, ki jo je podkrepil z oponašanjem lokomotive, da se je med njegovo petje mešal mamin smeh, ker vedno je lepo, kadar se mama smeje. Zlasti pa gospa Mary Willkinson, ki je z vso resno zavzetostjo in strogostjo vzgajala svoja sinova.

Moral bom mami napisati pismo, da bo vedela, da z bratom še ne igram nogometa nad oblaki, se posmehne, mogoče ji bo v navalu nežnosti napisal, da je v partizanski bolnici spoznal dekle, mlado bolničarko, ki je imela oči vijolične barve, takšne kot so njene, in ji zamolčal, da je obraz ženske, ki jo je zagledal po ponesrečenem pristanku in prebujanju iz nezavesti, bil podoben njenemu. Kot privid se je zdel, podrsal je takrat z roko po zemlji, mrzla, groba, z drobci kamenčkov, tako stvarna kot drevesa in veter, ki je nalahno vel čez ožganine na njegovi koži in mu dal vedeti, da živi, saj res, seven is a lucky number, pa čeprav je vsako odpiranje oči terjalo neznanski napor... Vztrajal je v pogledu, podoba ženske ne sme izginiti, si je rekel, nekaj je ščebetala v čudnem jeziku, ne, ta jezik ni ščebetanje, kлокotanje je, potoček, ki se kotali čez kamenje, čeprav je ženska kazala proti nebu. Tito, partizani, je rekel, kako drugače, vsak ameriški padalec je bil opremljen s to parolo, znamenjem zaveze, ženska je prikimavala, pomagala mu je vstati, močna je bila, opiral se je na njeno ramo, vsake toliko časa zamižal, poskakoval ob njej, noga ga je peklensko bolela, a ženska je kar kлокotala

in ga vlekla po poti, kot da je natanko vedela, kam sta namenjena. Nelagodno mu je bilo zaradi odvisnosti od nje, starke, podobne mami, pa hkrati osvobajajoče, da je odgovornost za njegovo življenje na njenih ramenih.

Namestila ga je v polomljenem hlevu, živine nikjer, le smrdljiva slama, ženska mu je dopovedovala, skomigal je z rameni, kaj pa naj bi, svetloba mu je spet izginjala iz pogleda, zaprl je oči, mogoče je zaspal, prav gotovo je zaspal, kajti mračilo se je že, ko se je nad njega sklonil moški obraz s kapo na glavi, kapo z rdečo zvezdo, razveselil se je zvezde bolj kot samega moškega, ki je nato poskrbel za njegov prevoz v partizansko bolnišnico.

Zvezda, peterokraka zvezda, pentagram, ki oznanja, da je sveto del človeka, simbol petih Kristusovih ran, ki varuje pred čarovnicami in demoni, saj tako je svojemu sinu nekoč zatrjevala gospa Mary Willkinson, ko ga je posvečevala v skrivnosti vere in ga učila petih viteških vrlin, in kako se naj ne bi potem poročnik razveselil zvezde, in če je rdeča, pomeni znak zavezniških partizanov, pa čeprav so jo prvi nosili vojaki rdeče armade in z njo oznanjali zmagovito pot socializma, pa čeprav so se je tik pred ustanovitvijo Sovjetske zveze posluževali tudi letalski oddelki ameriške vojske na svojih letalih v preletih nad pohodi mehiškega revolucionarja Pancha Ville, zanimivo prehajanje oznak, je navrgel eden izmed oficirjev na njegovem letalskem usposabljanju, ki je nabornike opozarjal tudi na pomembnost prepoznavne oznake v pravem trenutku. In tisto je bil pravi trenutek.

Vsi ostali dnevi, preživeti v partizanski bolnici, so se bili pogreznili v dolgotrajno temo, kjer je poteke dni razpoznaval le ob jutranjem previjanju ran, dokler mu nekega jutra, deset dni po uničenju njegovega letala, doktor Mirko Rakovnik ni odstranil obvez, da je olajšano zamežikal v svetlobo in prvič videl Detroita, ki ga je že od spočetka zabaval s petjem in rudarskimi zgodbami, v kolikor mu ni zastavljal tehtnejših vprašanj, kadar je bil ob njem še nekdo drug, moški s hrapavim glasom, ki je hotel vedeti, od kje, kam, kod, zakaj, da se je počutil kot na zaslišanju, a vseeno odgovarjal mirno, pa saj ni bilo nič takega, o čemer bi kazalo molčati. In včasih se je vprašal, če je Detroit razumel vse, kar mu je govoril. Pa saj to ni bilo pomembno vse do trenutka, ko je opazil bolničarko z vijoličnimi očmi, ki se je nekoč spotaknila ob njegovi postelji in bržkone izustila kletvico, da se je Detroit zarežal s sosednje postelje, pa jima nato v nerodnih pogovorih vendarle služil kot prevajalec, dokler dekle ni samo začelo uporabljati angleških besed, kot da mu z njimi želi povedati dosti več, kot postelja, hrana, sonce, oči, nos, zvezda.

Nisem se poslovil od nje, se razžalosti poročnik John Williams, vse se je dogajalo v naglici, na dan odhoda je sploh ni videl, ali pa je bila tam, ko so mu zavezali oči in ga premestili na nosila, kajti noga je še vedno bila v leseni opornici, ki je nadomeščala mavec, kot so požirki zeliščnega žganja iz Detroitove čutarice bili zamenjava za tablete proti bolečinam, ki so kot po čudežu izginjale, kadar se je bežno dotaknil roke svoje bolničarke. Svoje. Kaj potem če je svojo skrb razdajala naokoli tudi drugim, ob njegovi postelji je kdaj posedela dlje, zagotovo dlje, drugače Detroit ne bi navrgel *she picked eyes on you*, da se je v sebi nasmehnil, ker tudi v vojni se lahko dogajajo čudežne stvari.

In zdaj obuja spomin na njen smeh, smeh kot da bi trl orehe, s katerim je spremljala svoje poskuse učenja angleških besed, nenadoma začuti, da se je letalo začelo spuščati, spet je tu drget, pozna koordinate Barija, 16° 45' 57", 41° 08' 21", znova preigrava števila, letalo se spušča, dovolj ima teme, seže po obvezi, a ga neke roke prehitijo, poznane dekliške roke, ki mu osvobodijo oči, da presenečeno vzklikne: »Martina!«